

Copertă: Ovidiu Muraru
Tehnoredactare Pr. Eugen Mera
Corectură: Pr. Florin-Cătălin Ghiț
Lectură: Pr. Cătălin Pălimaru
Ilustrația copertei: Marius Dan Ghenescu

Traducere realizată după Mgr Kallistos Ware, „Introduction” în Marc le Moine, *Traités spirituels et théologiques*, traducți-
on française, notes et index par Soeur Claire-Agnès Zirnheld
O.C.S.O., coll. Spiritualité Orientale et vie monastique, no. 41,
Begrolles-en-Mauge: Abbaye de Bellefontaine, 1985.

© Editura Renașterea, 2023, pentru traducerea de față.

Editura Renașterea, 2023
Piata Avram Iancu, nr. 18
RO-400117, Cluj-Napoca
Tel/fax: 0264/599649
E-mail: editura_renasterea@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KALLISTOS, mitropolit al Diokleiei

Sfântul Marcu Ascetul și teologia sa / mitropolitul Kallistos Ware;
tipărită cu binecuvântarea Înaltpreașfințitului Părinte Andrei, Arhiepiscopul
Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și
Sălajului; trad. de Vasilica Eugenia Cristea. - Cluj-Napoca: Renașterea, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-607-422-3

I. Cristea, Vasilica Eugenia (trad.)

2

Mitropolitul Kallistos Ware

Sfântul Marcu Ascetul și teologia sa

Tipărită cu binecuvântarea

Înaltpreașfințitului Părinte

ANDREI

*Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului,
și Mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului*

Traducere de Vasilica Eugenia Cristea

EDITURA RENĂȘTEREA
2023

LRDIS | We know
che Untersuchungen, Texte und Untersuchungen, 125, Berlin, 1981, pp. 253-283. (Traducere în limba italiană în *Cristianesimo nella Storia*, 1, 1980, pp. 9-58.)

J. GRIBOMONT, „Marc l'Ermite et la Christologie evagrienne”, în *Cristianesimo nella Storia*, 3, 1982, pp. 73-81.

Id., „Encore Marc l'Ermite: l'union selon l'hypostase”, în *Cristianesimo nella Storia*, 5, 1984, pp. 463-473.

G. M. DE DURAND, „Études sur Marc le Moine. I. L'Epître à Nicolas”, în *Bulletin de Littérature Ecclésiastique*, LXXXV/4, Toulouse, 1984, pp. 259-278.

Cuprins

AUTORUL	5
„Vindeți tot...”	5
<i>Autorul și scrierile sale</i>	6
<i>Trei ipoteze moderne</i>	9
1. Hristologia	10
2. Mesalianismul	11
3. Melchisedechienii	12
ASPECTE ALE TEOLOGIEI ASCETICE	
A SFÂNTULUI MARCU	21
<i>Temelia întregii vieți creștine</i>	21
<i>Starea omului după cădere și înainte de botez</i>	23
<i>Efectul triplu al botezului</i>	34
<i>Harul tainic și cel dezvăluit</i>	41
<i>Luptele morale ale celui botezat</i>	50
<i>Ascultare și libertate</i>	59
<i>Slujirea părintelui dubovnicesc</i>	59
<i>Calea rugăciunii</i>	65

IBDIS | We know
LOCUL SEĂNTULUI MARCU ÎN books

ISTORIA SPIRITUALITĂȚII

77

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

83

AUTORUL

„Vindeți tot...”

Ne putem face o idee despre influența lui Marcu Monahul în Răsăritul creștin pornind de la o întâmplare istorisită de sfântul Simeon Noul Teolog (949-1022). El avea cam șaisprezece sau șaptesprezece ani în acel moment:

„Tânărul i-a cerul părintelui său duhovnicesc și o carte care să descrie cum se poate trăi o viață monahală și regulile practicii ascezei; iar bătrânul i-a dat lucrarea lui Marcu Monahul, *Legea duhovnicească*. Tânărul a primit-o ca pe un dar pe care Dumnezeu Însuși i l-a trimis și a citit-o cu râvnă și atenție de la un capăt la celălalt cu nădejdea de a avea cel mai mare folos cu putință”¹.

¹ *Cathéchèses*, XXII, p. 366, I, pp. 31-38. [în ed.rom.: „Tânărul a cerut să primească de la el și o carte care să cuprindă relatări privitoare la viețuirea monahilor și la asceza lor practică, iar bătrânul i-a dat scrierea monahului Marcu care învață «despre legea duhovnicească». Pe aceasta primind-o tânărul ca trimisă lui de către Dumnezeu, și nădăjduind să câștige din ea

Iată cartea de care s-a atașat cel mai mare mistic bizantin în anii săi de ucenicie. Părintele duhovnicesc al lui Simeon i-a dat o carte, una singură, și aceasta era cartea lui Marcu Monahul.

Scrierile lui Marcu Monahul, ignorate de Apusul latin, au fost multă vreme la loc de cinste în creștinismul răsăritean, fiind considerate o călăuză de seamă pentru toți cei care căutau Împărăția lăuntrică. Când monahul italo-grec, sfântul Nil de Rossano, a alcătuit o mare antologie de texte fundamentale pentru folosul fraților pe care îi avea în grijă, primul autor pe care l-a pus, chiar la începutul manuscrisului, a fost Marcu Monahul². Această atitudine este specifică. Există chiar și un dicton care circula în mănăstirile bizantine, care spunea: „Vindeți tot și-l cumpărați pe Marcu”³.

Autorul și scrierile sale

Personalitatea lui Marcu nu ne este cunoscută și nu știm decât puține lucruri despre viața sa. Chiar numele său creează dificultăți. În Apus, începând cu secolul XVI, a fost numit, de obicei, *Marcus Eremita*, „Marcu Sihastrul”, în timp ce, în lumea

multe roade, a citit-o întregă cu mult dor și luare-aminte”, Sfântul Simeon Noul Teolog, *Catebeza XXII* în vol. *Catebeze. Scrieri II*, trad. diac. Ioan I. Ică jr, ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 240 – n.red].

² *Codex-ul* lui Nil, păstrat încă la mănăstirea de la Grottaferrata pe care el însuși a întemeiat-o, este legat acum în trei volume; pentru operele lui Marcu, a se vedea *Cryptensis B* a 19.

³ Se găsește în mai multe manuscrise ale lui Marcu, de exemplu: Athos Koutloumousiou (secolul XI), f. 82; *Bodl. gr.* 318 (secolul XIV), f. 121v; *Vat.gr.* 698 (secolele XIV-XV), f. 72.

ortodoxă modernă, este cunoscut drept Marcu Ascetul (în limba rusă *podvizhnik*). În aproape toate manuscrisele vechi, însă, este menționat cu numele de „Marcu Monahul”, care ar trebui să fie considerat, fără îndoială, numele corect. Este cunoscut drept autorul a nouă lucrări relativ scurte:

I. *Despre legea duhovnicească*

II. *Despre cei ce socotesc că se îndreptătesc din fapte*

III. *Despre pocăință*

IV. *Despre Botez*

V. *Scrisoare către Nicolae*⁴

VII. *Dispută cu un avocat*

VIII. *Consfătuirea minții cu sufletul*

X. *Despre Melchisedec*

XI. *Despre unirea ipostatică*

Aceste nouă lucrări prezintă multe asemănări de vocabular, stil și perspectivă teologică; le putem considera cu certitudine operele unui singur autor. Printre altele, se remarcă prin modul în care privesc taina botezului drept temelie a întregii vieți du-

⁴ În ediția românească a *Filocaliei*, volumul I, Pr. Dumitru Stăniloae redă acest titlu: „Sfaturi folositoare de suflet către Nicolae” (n.red.).

⁵ Pr. Dumitru Stăniloae redă acest titlu: „Dispută cu un sco-lastic” (n.red.).

⁶ Tratatetele I-X sunt numerotate ca în Migne, PG 65, 905-1140. Tratatetele VI și IX din Migne sunt, în general, respinse ca fiind *spuria*. Ca referință, vom da numărul operei, urmat de numărul capitolului (pentru I și II), apoi coloana din Migne (pentru III-X) și numărul capitolului din ediția Kunze (pentru XI).

hovnicești, analiza ispitei, insistența asupra lucrării permanente a harului, precum și pătrunderea în subiectul responsabilității noastre față de ceilalți și posibilitatea pocăinței pentru ceilalți.

Din nefericire, cele nouă lucrări ale lui Marcu nu dezvăluie decât puțin despre autorul lor. Este, în mod clar, un monah care scrie, în primul rând, pentru alți monahi. Dacă *Disputa cu un avocat* este autobiografică – ceea ce nu este deloc sigur – Marcu a fost, de asemenea, la un moment dat, starețul unei mănăstiri, cu toate că nu există nicio informație despre această mănăstire. La începutul *Scrisorii către Nicolae*, spune că a plecat „în pustiu unde se află adevărații lucrători și atleți ai lui Hristos” (V, 1029 B), dar nu precizează unde se află pustia. Dacă a fost la un moment dat starețul unei mănăstiri, perioada retragerii sale în pustie ar putea fi atât înaintea cât și după îndeplinirea acestei sarcini. El se referă la novațieni (III, 976 C) și menționează Sinodul de la Niceea (325) în așa fel în care pare un eveniment petrecut într-un timp relativ îndepărtat (X, 1129 C); în rest, scrierile sale nu conțin nicio informație clară despre evenimente istorice în afară de cele din Scriptură.

Marcu nu pomenește niciodată numele vreunui autor care nu este în Biblie. Este foarte probabil ca lucrările lui Evagrie Ponticul (345/6-399-400), precum și *Omiliile duhovnicești* atribuite lui Simeon-Macarie (sfârșitul secolului IV sau începutul secolului V) să-i fi fost familiare⁷. Marcu este, în

⁷ Pentru paralele, a se vedea notele. Despre cunoașterea lui Evagrie de către Marcu, a se compara V. 1041A cu *Tratatul*

mod explicit, citat în *Învățăturile* sfântului Dorotei din Gaza (mijlocul secolului VI)⁸, în timp ce cel mai vechi manuscris siriac păstrat, cu lucrările sale traduse, datează din anul 534⁹. Astfel, perioada sa de activitate nu poate fi mai devreme de 400-430, nici mai târziu de 500-525.

Trei ipoteze moderne

Am putea oare să aducem câteva precizări? În trecut, au fost făcute încercări de a-l identifica cu unul din acei Marcu din *Apoftegme* sau din *Istoria lausiacă* a lui Palladie, dar niciuna nu a fost convingătoare. Scriitorii bizantini de mai târziu l-au considerat un ucenic al sfântului Ioan Gură de Aur (cca. 347-407)¹⁰; chiar dacă, în sine, acest

practic, 17. [cf. „Căci puținătatea apei ajută foarte mult la sporirea cumpătării”, Sf. Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae Monahul*, cap. 7, în *Filocalia*, vol. 1, ed.rom., Sibiu, 1947, p. 320, și „Lipsa apei ajută mult la păstrarea cumpătului”, Evagrie Ponticul, *Tratatul practic*, cap. 17, în vol. *Tratatul practic. Gnosticul*, Studiu introductiv, traducere și comentarii de Cristian Bădiliță, ed. Polirom, Iași, 1997, p. 63 – nr.red.] Despre Marcu și Macarie, a se vedea E. Peterson, „Die Schrift des Eremiten Markus über die Taufe und die Messalianer”, în *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft*, 31, 1932, pp. 273-288; O. Hesse, *Markos Eremites und Symeon von Mesopotamien*, Göttingen 1973.

⁸ Dorotei citează I, 14 și II, 197 (dând numele lui Marcu); de asemenea, I, 54 (fără nume). Pentru detalii, a se vedea notele.

⁹ *Lond. B.M. Add.* 12175, ff. 145v-155; vezi W. Wright, *Catalogue of Syriac Manuscripts in the British Museum*, partea II, Londra, 1871, pp. 633-638.

¹⁰ Nicephorus Kallistos Xanthopoulos (secolele XIII-XIV), *Historia Ecclesiastica*, XIV, 30, PG 146, 1157 A; cf. XIV, 53-54, 1252 A,